FRA HUSLIG ØKONOMI TIL HEIMKUNNSKAP

Faget gjennom 100 år

1990
LANDSLAGET FOR LÆRERE I HEIMKUNNSKAP

Forord skrevet i 2025

Da vi gikk gjennom mange dokumenter for avlevering til Riksarkivet oppdaget vi et håndskrevet dokument med overskrift: «Fra huslig økonomi til heimkunnskap. Faget gjennom 100 år», datert 1990 og ble vi klar over verdien av innholdet. Dette var blitt sendt til tidligere leder av Mat og helse i skolen, Inger Lise Fevang Jensen fra lokallaget i Trondheim og overlatt til nytt styre i 2020. Vi beklager selvsagt at vi ikke har gjort noen før, men styret i Mat og helse i skolen vedtok på sitt møte 17.mars 2025 at dokumentene nå skulle gjøres digitalt og at kostnadene med det skulle dekkes av Helga Helgesens minnefond. Det er Åshild Woldstad som har utført arbeidet.

Det håndskrevne dokumentet er signert Eldbjørg Eggen, men basert på informasjon fra «meldinga» har også Sigrid Aasen deltatt i dette arbeidet. Til tross for at det nevnes i «Meldinga» våren 1990 at fagets 100 års historie var skrevet og skulle sendes ut til medlemmene samme høst, så kan vi ikke finne spor etter et slikt ferdig og utsendt dokument. Tittelen på dokumentet skulle ha vært: HEIMKUNNSKAP I 100 ÅR, FREMAD, MEN ALDRI GLEMME.

Vi fant også noen dokumenter, skrevet på datamaskin. Disse er usignert, men de er uten tvil skrevet av Inger Johanna Hoftun. Hun var leder av Landslaget for lærere i heimkunnskap i 1990. Det var sannsynligvis meningen at dokumentene skulle slås sammen, for de omhandler delvis de samme temaene. Vi har valgt ikke å bearbeide tekstene, eller gjøre noe forsøk på å «sy de sammen». I denne omgang publiseres det håndskrevne dokumentet. Det andre vil bli publisert snart.

Dokumentet må leses basert på at det ble skrevet i 1990.

Fagets pionerer er beskrevet, det er også organisasjonens æresmedlemmer fram til 1990 og en lang rekke styremedlemmer. Fordi teksten om pionerne og æres-medlemmer fram til 1970 i hovedsak er lik som det som står i 50 års beretningen til organisasjonen har vi valgt å utelate disse her. Omtale av æresmedlemmer utnevnt etter 1970 og andre personer som har lagt ned et viktig arbeid for faget eller laget er tatt med.

Alle pionerne og æresmedlemmer har fått egne omtaler på vår nettside. www.matoghelse.org. Oversikt over alle som har hatt styreverv i organisasjonen finnes også på nettsiden.

For styret i Mat og helse i skolen, 1.juni 2025

Eli Kristin Aadland

Eli Kristin Aadland
Leder

Innhold

Innledning 3
Pionertiden 3
Fagets pionerer 4
Etter pionertiden 5
Utviklingen av faget 7
Opplæring i husstell etter folkeskoleloven. 11
Den høyere skole. 11
Fortsettelsesskole/ framhaldsskole. 12
Spesialundervisning. 12
Utdanningen 13
Statens lærerindeskole 14
Lærerskolene. 14
Informasjonsarbeid og kurs. 16
Konsulenter. 16
Skolekjøkkeninspektør- fagrettledere - samlingsstyrere. 17
Landslaget for lærere i heimkunnskap. 18
Undervisningsrom. 19
Tanker omkring faget. 21
Etterord. 21

Innledning

Den 1. desember 1890 ble det første skolekjøkken her i landet opprettet i Sandefjord. Skolekjøkken/husstell opplæringen i Norge kan derfor feire sitt hundreårsjubileum dette skoleåret.

Det var framsynte kvinner med varm interesse for heimen og den oppvoksende slekt som fikk husstellopplæringen innført i den norske skole. De la grunnen til et fag som har vokst og utviklet seg.

Når det lyktes å få dette praktiske faget innført i den utpregede bokskolen av 1890, var det fordi tiden var inne. Behovet var så iøynefallende at sakens forkjempere bare kunne peke på det. Særlig i byene, der den voksende industrien trakk til seg folkeoverskuddet fra bygdene, levde mange i vanskelige kår. Både foreldre og barn måtte slite for familiens underhold, om alle skulle bli mette og få sine basale livsbehov dekket. Mange mødre hadde lange arbeidsdager utenom hjemmet. Husarbeidet ble derfor ofte forsømt, og bar preg av ukyndighet og urenslighet, og dessuten var boligforholdene svært dårlige. Det var få som fikk sosial hjelp. Skulle hjelpen komme alle til gode, måtte det bygges og forebygges fra grunnen av. Bare folkeskolen kunne nå alle med kunnskap og viten. Om jentene fikk opplæring i orden og renslighet, økonomisk kosthold og hygienisk matstell, kom det alle hjemmene til gode. Det er grunn til å peke på at den første skolekjøkkenundervisningen ikke kom i gang bare på grunn av arbeidsklassens dårlige kår, selv om det var den viktigste drivkraften. Opplysningstidens ideer skapte mye og nye holdninger og krav til opplæring - også for piker.

Pionertiden

Allerede i 1889 kom et forslag fra overlærer O. Ellefsen om opplæring i huslig økonomi for folkeskolens øverste pikeklasser ved Kampen folkeskole, med Helga Helgesen som lærerinne.

Forslaget ble godt mottatt, men man sto overfor en omorganisering av hele skoleverket, som følge av den nye skoleloven av 1889, og mangel på egnede lokaler og planer gjorde det vanskelig å starte med et nytt fag.

Men så 6.juni 1891 - ble forsøkskjøkkenet på Kampen skole satt i gang, etter ansøkning fra Helga Helgesen med 5. pikeklasse som elever og Helga Helgesen som lærerinne. Samme år startet Skien kommune opplæring i husstell ved Lunde skole. Det var frivillig undervisning for jenter, 5. – 7. klasse med Sigrid Lie som lærerinne. Arbeidstiden hennes var 36 til 40 timer per uke og kroner 700 per år i lønn. Trondheim, Larvik og Vardø opprettet skolekjøkken i 1892. Drammen, Moss, Horten, Porsgrunn og Stavanger fulgte etter i 1893. Samme år fikk Christiania to nye skolekjøkken på Møllergata og Uranienborg skoler. Aker, Gressvik og Kristiansund i 1894. Bergen, Gjøvik og Halden i 1895. Fredrikstad 1896, Hønefoss, Skoger, Ålesund i 1897. Hamar og Lillehammer i 1899.

Det var også interesse for å få faget innført i Landsfolkeskolen, men flere forhold gjorde en praktisk gjennomføring vanskelig.

En del store kommuner opprettet vandreskolekjøkken. Det første av disse kom i gang i 1903 i Ytre Rendal med Augusta Stoesen som lærerinne. Det var en foretaksom kvinneforening som sto bak tiltaket. Vang vandrerkjøkken ved Hamar ble opprettet i 1907 med Ragna Knudsen som lærerinne.

Landets første skolekjøkken ble imidlertid opprettet i Sandefjord den 1. desember 1890. Initiativet ble tatt av legefruen Dorotea Christensen. hennes hjertelag og trang til å hjelpe, særlig småkårsfolk til lysere livsvilkår drev henne til å ta opp arbeidet.

Ved private midler og bidrag fra Sandefjord samlag og Sandefjords sparebank, til sammen kroner 800 lyktes det Dorothea Christensen å få innredet et undervisningskjøkken i kjelleretasjen ved Sandefjord folkeskole. Inventaret kom på 400 kroner.

Margrethe Ebbesen tok på seg undervisningen på det nystartede kjøkkenet og ble på den måten Norges første skolekjøkkenlærerinne.

Fagets pionerer

> Vi har valgt å ta teksten om alle pionerene, bortsett fra Henriette Wulfsberg, ut Den var nesten identisk med omtalen av personene i 50 års beretningen til Landslaget for lærere i heimkunnskap fra 1970. Dette dokumentet kan leses i Nasjonalbibliotekets digitale bokhylle. Mat og helse i skolen presenterer dessuten alle disse personene i egne artikler på sin nettside.

Dorothea Christensen
Margrethe Ebbesen
Helga Helgesen
Inga Høst Lie
Ingeborg Milberg
Helene Abrahamsen
Petra Kleppen

Henriette Wulfsberg startet Statens kurser for skolekjøkkenlærerinner sammen med Dorothea Christensen og Helga Helgesen. Hun innførte huslig økonomi som fag ved sin pikeskole i Drammen, der hun var bestyrerinne. Senere var det flere pikeskoler som fulgte hennes eksempel, og dette var opptakten til innføring av huslig økonomi som fag i den høyere skole. Henriette Wulfbergs ønske for skolen var: «*Skolen for livet*».

Etter pionertiden

Faget har hatt og fortsatt har, mange interesserte lærere med pågangsmot, idealisme og fantasi. Blant andre lærere er de karakterisert som pådrivere. Noen har utmerket seg særlig. Rektorene på Stabekk, lederne og lærere for heimkunnskapslinjene på de pedagogiske høgskolene, konsulentene vi har hatt i faget, de som har arbeidet med fagplanene og forfattere av lærebøkene i faget.

> Manuset inneholder omtaler av alle æresmedlemmer i Mat og helse i skolen fram til 1990. For de æresmedlemmene som ble utnevnt før 1970 er omtalen nesten identisk med det som står i 50 års beretningen til Landslaget for lærere i heimkunnskap fra 1970. Dette dokumentet kan leses i Nasjonalbibliotekets digitale bokhylle. Vi har derfor tatt disse omtalene ut av dette dokumentet. Det gjelder:
> **Anne-Helene Eriksen, Ingeborg Danielsen, Herdis Hovland og Elise Lie**

Agnes Hornnes hadde stor respekt som skolekjøkkeninspektør i Bergen. Hun var en kreativ veileder som satte krav til sine kollegaer. Hun tegnet og fulgte opp byggingen av mange faglokaler, både reine heimkunnskapsrom og kombinasjonsrom. Den viktigste oppgaven hun hadde var å lage heimkunnskapsdelen av Forsøksplanen av 1960 Forut lå studier over hva barn var i stand til å gjøre på de ulike modenhetsnivå. Planen var godt gjennomtenkt – en nyskapning.

Berit Iversen huskes for sin markedsføring av faget heimkunnskap. Hun reiste land og strand rundt og holdt kurs og forelesninger, ofte sammen med sin mann Ivar Otto, som da var skoleinspektør i Mesnalia. De så det positive i tverrfaglig undervisning og inspirerte mange til å ta det praktiske på alvor. De arbeidet for og lyktes i at mange kommuner brukte styrkingstimene til heimkunnskap. Da fagplanen i M74 skulle lages, var Berit Iversen selvsagt med i planmakergruppen. Hun arbeidet også lenge for Grunnskolerådet.

Else Kjørnes arbeidet sammen med Berit Iversen på flere at Statens kurs i 70-årene. Mens Berit Iversen brakte sine tanker og ideer om integrering av faget til lærere i barneskolen, gav Else Kjærnes tips og gode råd om undervisningsopplegg i ungdomsskolen på sin jordnære og praktiske måte.

Inger Johanne Nossum er avdelingsleder for videre- og etterutdanning ved Stabekk høgskole (1990). Hennes merkesak har vært å etablere hovedfag på Stabekk. De første kandidatene ble uteksaminert i 1987. Hun har også vært aktiv innenfor heimkunnskap ved kurs og foredrag. Hun har også skrevet bøker som har vært til hjelp og nytte i en overgangstid for faget.

Gunn. Skeie var skolekjøkkeninspektør i Oslo før hun ble rektor på Statens lærerinneskole i Husstell, Stabekk i 1968. Sin spesialutdannelse har hun både fra avd 1A? og avd B på Stabekk. Med sine faglige kvalifikasjoner og sin sterke personlighet skjøtte hun sin stilling som skolekjøkkeninspektør på en utmerket måte.

Som rektor på Stabekk satte hun store krav til elever og lærere, og ikke minst til seg selv. Hun la mye arbeid i å få opprettet hovedfagsstudier i husstell/heimkunnskap, og hun la grunnlaget til at studiet kom i gang på Stabekk. Hun var flink til å utnytte de økonomiske ressurser som skolen fikk tildelt, f.eks. til rehabilitering av skolen representasjonsbygg "Slottet" - som i hennes tid ble ført tilbake til opprinnelig stil. I hennes rektortid ble også kantinebygget oppført.

Gunn. Skeie var engasjert i Nordisk samarbeidskomite for husstellundervisning (NSH) og i International Federation for Home Economics (IFHE). Der var hun leder av den norske avdelingen i 8 år, og fikk i løpet av den tiden opprettet eget arkiv for den norske avdelingen. Hun ble æresmedlem i LLH i 1980.

Ingeborg Tellefsen arbeidet for og fikk i oppgave å bygge opp og utvikle den andre lærerskolen i Norge, Moldegård i Os ved Bergen. Hun ble rektor ved skolen, og da utdanningen i 1965 ble flyttet til Bergen lærerskole, ble hun leder for avdeling heimkunnskap der. Hun arbeidet i kulissene for få opprettet et praktisk Heimkunnskapsråd. Hun ble valgt inn i rådet og arbeidet aktivt for fagets plass i grunnskolen. Ingeborg Tellefsen var internasjonal i sitt virke. Hun ble æresmedlem i LLH i 1972.

Ågot Gulbrandsen var aktiv i forsøkstiden, og var en av dem som har realistiske vyer for faget og for det tverrfaglige arbeidet med O-fag. Hun var en god inspirator for fagkollegare og andre lærere, og var på mange måter forut for sin tid. Ågot Gulbrandsens tanker er realisert i læreplan – Mønsterplan 87 (M87).

Hun var medlem av styret i LLH i flere år, og hun ble æresmedlem i 1972.

Inger Arvesen arbeidet i likhet med Ågot Gulbrandsen og Berit Iversen for integrering av heimkunnskap i barneskolen. Sammen med Torbjørg Sethne skrev hun lærebøker- «Heime og ute blant andre», for 4. og 5.klasse. Disse bøkene ble godt mottatt av elever og lærere, og de var til god hjelp i en vanskelig tid for faget.

Inger Arvesen fikk satt i gang kurs for utdanning av ressurspersoner i heimkunnskap og var selv en inspirerende kursleder.

Raija Aaarebrot har arbeidet mye med og for heimkunnskap. Hun satt i lærer-utdanningsrådet i flere perioder og var en god ambassadør for faget. Hun bygget opp husstellutdanningen i Alta.

Unni Mundal Kullberg har vært stekt opptatt av heimkunnskap, og brukt mye krefter på å oppvurdere faget. Hun var en inspirerende formann i LLH og var opptatt av å få verdsatt heimkunnskap som et allmenndannende fag.

Som formann kom hun med i Nordisk Samarbeidskomite for Husstellundervisning og senere i International Federation for Home Economics. Hun ble sterkt interessert i det internasjonale samarbeidet. Som leder av den norske avdelingen og medlem av internasjonale råd i IFHE, ble hun hovedansvarlig for den internasjonale kongressen i Oslo i 1984. Tema for kongressen var: «Teknologi og dens virkning på levevilkårene».

Kongressen ble en suksess, og Unni Mundal Kullberg skal ha en stor del av æren for det. Hun ble æresmedlem i LLH i 1980.

Sigrid Aasen var i mange år medlem av styret i Landslaget, en periode også som formann, og ble æresmedlem i lokallaget i Trondheim i 1988.

Som fagrettleder ved Pedagogisk senter i Trondheim i en utbyggingsperiode for skolen, ble hun engasjert i utforming av undervisningsrom for heimkunnskap, særlig kombinasjonsrom naturfag/heimkunnskap ved de nye og åpne barneskolene. Hun lyktes i å beholde praktisk heimkunnskap ved alle barneskolene i kommunen i en tid da faget ikke var obligatorisk på det trinnet. Som «ressurslærer» holdt hun flere kurs både i og utenfor Sør-Trøndelag.

> Mat og helse i skolen presenterer alle æresmedlemmer i egne artikler på sin nettside, så omtalene av Ågot Gulbrandsen (Utnevnt 1972), Gunn Skeie (utnevnt 1980), Unni Mundal Kulberg (utnevnt 1980) og Ingeborg Tellefsen (utnevnt 1982) er inkludert der.

Utviklingen av faget

Huslig økonomi, skolekjøkken, husstell, heimkunnskap.

I fagets første tid ble de fleste skolekjøkken, som det i Sandefjord, innredet ved hjelp av private midler. Pengene til driften kom ofte inn ved private tilskudd. Den første kommunen som tok alle utgifter til faget på seg var Christiania. Den utmerkede starten faget fikk her, var sikkert medvirkende til at faget huslig økonomi kom inn i folkeskoleloven av 15. august 1908.

Fra 1890 til 1908 var undervisningen i det nye faget frivillig for elevene, og foregikk som regel etter ordinær skoletid. Men i skoleloven av 1908 fikk en for byfolkeskolen et lovtillegg hvor det presiseres at: *«Under forutsetning av at undervisningen i 3.avdeling økes utover 26 timer ukentlig, kan overskytende timer anvendes til undervisning i huslig økonomi.»*

Undervisning i huslig økonomi kunne altså gjøres obligatorisk for jenter i byfolkeskolen, men slik at bare timer som gikk ut over 26 timer ukentlig kunne anvendes i dette faget.

Det samme lovtillegget for landsfolkeskolen fastslår at husstellundervisningen kan gjøres obligatorisk for elevene med herredsstyrets samtykke.

Mange kommuner var avhengig av statsstøtte for å sette i gang skolekjøkken-undervisning. Direkte statsbidrag ble gitt fra 1918 til 1923 til et samlet beløp av 75 000 kr. I 1923 blir direkte statsbidrag inndratt samtidig ble de kommunale bevilgninger til driften inndratt i flere kommuner, særlig landkommuner. Det ble få nye innredninger. I 1923 var huslig økonomi innført i 74 landkommuner, 3 år etter var tallet gått ned til 36.

Men faget hadde slått rot. Det viser den nye skoleloven av 1936, hvor faget ble styrket økonomisk med bidrag fra stat, fylke og kommune til for eksempel lærerlønn, skolerom og materiell til undervisningen. Loven av 1936, normalplanen for byfolkeskolen og landsfolkeskolen, gjaldt til 1959, da fikk vi ny skolelov.

Okkupasjonstiden ble en tung tid for den norske skolen. Husstell var det faget som ble hardest rammet. Skolekjøkkenet på de skoler som tyskerne tok i bruk til kaserner, fikk hard medfart. Mye innbo og utstyr ble ødelagt eller fjernet. Av det samlede antall skolekjøkken som var i drift i byene da krigen begynte, ble 83 % nedlagt i kortere eller lengre tid. For 65 % vedkommende varte nedleggelsen 4 år eller mer.

Femårsperioden 1945 til 50 var preget av stor aktivitet på skolekjøkkenfagets område, både fra departementets side og lokale myndigheter og organisasjoner som Norges Husmorforbund, Norges Lærerinneforbund og Norske kvinners nasjonalråd. Den 22. oktober 1945 sendte departementet henstilling til skolestyrene om å innføre husstellopplæring for alle jenter i folkeskolen. Denne henstillingen ble trolig ikke tatt til følge, før 18. januar 1947 sendte skolekjøkkenkonsulent Bergljot Svestad ut følgende rundskriv:
1. Til skolestyrene i de kommuner som hadde byskoleordning, hvor hun minte om at husstell var obligatorisk fag etter byskoleloven av 1936.
2. Til skolestyrene i alle andre kommuner, og ba dem søke herredsstyrets samtykke om å innføre faget etter § 6 i landsskoleloven av 1936.»

Gjennomføringen ble svært forskjellig i de ulike kommunene. Bykommunene og enkelte velstående landkommuner hadde lokaler fra før, så der tok det ikke lang tid før undervisningen var godt i gang med ukentlig opplæring i klasser på 6. og 7. trinn.

I de fleste landkommuner ble husstellundervisningen lagt til en skole, der elever fra andre skoler i kommunen fikk undervisning en hel dag. Der det var lange avstander, kunne det være kurs over flere dager.

Undervisningen startet gjerne med forevisning og teori, vesentlig ernæringslære og hygiene. Normalplanen av 1936 for by-folkeskolen hadde plan for husstellopplæring for piker i 6. og 7. trinn. I tillegg til denne var det flere kommuner som fikk egne lokale planer utarbeidet av skolekjøkkenlærere og godkjent av skolestyret.

Hele denne perioden og tiden videre fremover var preget av omorganisering av den norske skole. I 1947 ble Samordningsnemnda for skoleverket oppnevnt for å samordne skolevesenet slik at alle de «enkelte ledd fra grunnskolen og til den høyeste undervisning går naturlig over i hverandre enten det gjelder praktiske eller teoretiske skolereformer.» I årene fram til 1952 leverte nemnda 19 tilrådinger om hva som etter deres mening burde gjøres for å styrke skoleverket. Blant disse tilrådninger var det også en egen tilråding om skolekjøkken og husstellopplæringen. Den ble lagt fram for Samordningsnemnda i 1948. Den omfattet opplæring i folke- og framhaldsskolen, folkehøyskolen og husmorskolen. Nemnda går inn for at «alt må settes inn på å få gjennomført obligatorisk opplæring i folket og framtidsskolen innen 10 år, både i byer og på landet.» Samordningsnemda og alle de andre nemndene som behandlet saker vedrørende husstell på denne tiden

(husmorvikarnemnd etc) var enige om at skolekjøkken husstell opplæringen måtte styrkes og bygges bedre ut i skoleverket i Norge. En savnet imidlertid en samlet drøfting av hele det problemkomplekset som hadde med denne utdanningen å gjøre.

I samarbeid med Landbruksdepartementet tok Kirkedepartementet initiativ til at et eget utvalg skulle få hele spørsmålet opp til ny vurdering. Dette utvalget som ble nedsatt 29. august 1952 og fikk Olav Meisdalshagen som ordfører kom med sin innstilling i 1954.

I 1957 kom stortingsmelding nr 61: Om heimkunnskap og husstell. I sine hovedtrekk bygger den på utvalgets innstilling. Stortingsmeldingen ble vedtatt med mindre endringer, og den nye skoleloven av 1959 bygger direkte på den.

I 1954 kom lov om forsøk i skolen, og forsøksrådet for skoleverket ble opprettet. I stortingsmelding nummer 61 fikk Forsøksrådet i oppdrag å utarbeide «Læreplan for forsøk med 9-årig skole.» Planen kom ut i 1960.

Skolekjøkkeninspektøren i Bergen, Agnes Hornnes, var medlem av forsøksrådet i 2 perioder og ble naturlig nok en engasjert av rådet til å lage heimkunnskapsdelen av denne planen. Faget skal nå hete heimkunnskap og være obligatorisk for gutter og jenter i by- og landkommuner. Planen skal være gjennomført innen 1964. Sammenlignet med skolekjøkkenopplæringen betydde den en utvidelse av emneområdet og en spredning av et fag ut til flere klassetrinn og elevgrupper i grunnskolen. Grunnskolen er den nye betegnelsen på det som før var folkeskole, framhaldsskole realskole. Barnetrinn 1. – 6. klasse, ungdomstrinn 7. – 9. klasse.

Timefordelingen i heimkunnskap ble slik: 1. – 3.klasse: Ingen særskilte timer. Praktiske aktiviteter ble integrert i heimstadlære. 4.klasse: 1 time, 5.klasse: 1 time, 6. klasse: 1 time, 7.klasse: 3 timer og 8. klasse: 2 timer.

På grunn av integrering av faget på barnetrinnet ble det på en del nye skoler innredet såkalte aktivitetsrom, der det var mulighet for undervisning i tekstilforming, sløydforming, naturfag og praktisk heimkunnskap. Det var enkle øvinger, ofte knyttet til o-fag f.eks. salater av frukt eller grønnsaker og enkle retter av korn.

Noen skoler ordnet det slik at det var mulighet for praktiske aktiviteter i klasserommet, da ofte med utstyr som kunne flytte fra klasse til klasse.

De 3 timene i 7. klasse var beregnet til praktisk arbeid. Forutsetningen var at ernæringslære var godt forberedt i heimkunnskapstimene i 5. og 6. klasse.

De store forandringene skapte mye usikkerhet, skepsis og motvilje blant faglærerne. I 1960 holdt Skolekjøkkenelærerinnenes landsforening årsmøte og kurs på Lillehammer. Rektor Tønnes Sirevåg, formann i Forsøksrådet for skoleverket, orienterte om heimkunnskapsdelen av Forsøksplanen. Etter Sirevågs innlegg fulgte en heftig diskusjon som viser at det store flertallet av forsamlingen var skeptisk til forsøksplanen. Diskusjonen endte med at formannen i landsforeningen foreslo å nedsette en komite som skulle komme med alternative planer. Til plankomiteen ble valgt Johanne Skjerven fra Oslo, Eldbjørg Lien fra Trondheim og Else Kjernes fra Sandar. Da disse planene forelå i

1961, ble det sendt ut til de kommunene som ønsker det, og de ble brukt av flere kommuner, selv om de ikke var godkjent for forsøk.

Derimot ble en plan utarbeidet av Heimkunnskapsrådet i 1963, godkjent for utprøving parallelt med Forskningsrådets plan. Heimkunnskapsrådet var oppnevnt av departementet for å påse at faget utvikler seg i tråd med statlige bestemmelser.

En hadde nå 3 alternativer for undervisningen i faget, og i en tid ble det derfor arbeidet etter ulike planer for heimkunnskap. Det viser seg at ingen av disse planene ble lagt til grunn for den nye normalplanen, mønsterplanen som kom i 1974.

Det viktigste grunnarbeidet til ny undervisningsplan ble gjort av Normalplankomiteen, som Kirke- og undervisningsminister Kjell Bondevik oppnevnte i 1965, og som hadde dosent Jørgen Dokka som formann (Dokka – utvalget). Dette utvalget fikk i oppdrag å vurdere de planer som var i bruk i den 9-årige skolen. De skulle også gjøre greie for prinsipper som etter deres mening burde legges til grunn for en ny plan for grunnskolen, og utarbeide et planforslag som var i samsvar med disse prinsippene. Med i dette planutvalget var heimkunnskapslærerne Sigrun Riedl Lundstøl, Aagot Gulbrandsen og Ingrid Aamo Tørnes. De hadde ingen lett oppgave mot flertallet i utvalget, som gikk inn for en sterkt amputert plan med en reduksjon av timetallet, slik at obligatorisk heimkunnskap bare skulle foregå på 7.trinn med 3 egne timer.

Læreplan for forsøk med 9-årig grunnskole ble nå avløst av Mønsterplan for grunnskolen i 1971. Forutsetningen var at heimkunnskap skulle integreres i flere fag på alle klassetrinn. Bare i 7.klasse var det obligatorisk heimkunnskap med praktisk arbeid på skolekjøkken. Planen gav også mulighet for å bruke noen av de ubundne timene til praktiske aktiviteter på 5. eller 6. klasse, med for eksempel 2 timer pr. uke. Dette ble praktisert i flere kommuner, hvor de hadde skolekjøkken og prioriterte heimkunnskap. Planen ga også mulighet for heimkunnskap som valgfag på 8. og 9. trinn med 2 til 5 timer pr. uke på hvert trinn.

På denne tiden tid ble det i flere kommuner satt i gang forsøk med valgfags undervisning i praktisk/estetiske fag: musikk, kroppsøving, forming og heimkunnskap på barnetrinnet. Et stort antall elever valgte heimkunnskap, og flere skoler i disse kommunene fikk derfor praktisk heimkunnskap på fjerde og eller femte klassetrinn for noen grupper.

Mønsterplanen hadde ikke timeplanfestet praktisk heimkunnskap i barneskolen. I mange kommuner, blant annet Oslo, falt derfor flere skolestyrere i barneskolen for fristelsen til å la de gamle skolekjøkken forfalle, eller til og med bygge dem om til andre formål. Vi har et eksempel på omdisponering av heimkunnskapsrom ved Stord lærerskole. Skolen var i denne perioden under bygging og fikk da også et nytt, fint, fullt utstyrt heimkunnskapsrom. Da utkastet til Mønsterplanen kom i 1970, uten heimkunnskap på barnetrinnet, ble utstyret som var kjøpt inn til heimkunnskapsrommet solgt, og selve rommet ble tatt i bruk til forming.

Den endelige Mønsterplan kom i 1974 uten forandring for praktisk heimkunnskap. Mønsterplanen hadde et eget avsnitt med tittel «Obligatoriske emner» med følgende

innhold: trafikkopplæring, miljø - og naturvern, yrkesorientering, klasserådsarbeid/ elevrådsarbeid, familiekunnskap, ernæringslære, forbrukerlære, førstehjelp, tannvern, forplantningen. Flere av disse emnene ble naturlig ivaretatt i heimkunnskapsundervisningen for eksempel ernæringslære, forbrukerlære, tannvern og familiekunnskap. Dette faller naturlig sammen med den inndeling av emner som faget nå har fått: ernæringslære, hygiene, matstell, redskapslære, varekunnskap, forbruker lærer, økonomi lære, familiekunnskap, for boligleie, barne- og sykestell og sosiale aktiviteter.

Ifølge Mønsterplanen skulle klassestyrerne ha ansvar for at de obligatoriske emnene ble forsvarlig behandlet noe som ikke har fungert i praksis.

I 1985 kom høringsutkastet til revidert Mønsterplan for grunnskolen. I denne var det avsatt 8 timer til obligatorisk heimkunnskap, 3 timer på 4.-6. klasse og 5 timer på 7.-9. trinn. Skolene skulle stå fritt i fordeling av timene. I tillegg var det anledning til å opprette valgfaggrupper.

I 1987 kom den endelige mønsterplan for grunnskolen, M87 som det blir undervist etter i dag. For heimkunnskapsfaget er den identisk med M85.

Det har vist seg at det er vanskelig å fordele de 4 timene. Derfor har Utdannings- og forskningsdepartementet gitt Grunnskolerådet i oppdrag å se nærmere på hvordan faget heimkunnskap kan styrkes på ungdomstrinnet. De 4 timene man har i dag, er ofte organisert i 3 + 1 time. At skolene står fritt til å velge hvilket trinn timene skal legges på, gjør at elever kan flytte som flytter kan risikere å miste det meste av denne undervisningen på ungdomstrinnet. Departementet understreker også at heimkunnskap er et praktisk fag og at 1 time i uka gir lite rom for praktiske aktiviteter. Derfor ønsker departementet at Grunnskolerådet skal vurdere en eventuell utvidelse av faget på bekostning av valgfagrammen.

Opplæring i husstell etter folkeskoleloven.

Den høyere skole.

Henriette Wulfsberg var en pioner for faget huslig økonomi i den høyere skole, slik Dorothea Christensen og Helga Helgesen var det for folkeskolen. Hun var opptatt av at pikene skulle ha samme mulighet til utdannelse som guttene. Etter at middelskoleeksamen var innført i 1869, ønsket mange piker å ta denne i likhet med guttene, med selve middelskolen var stengt for dem. I 1882 kom det så en tilleggslov om en egen middelsskoleprøve for piker. Flere og flere pikeskoler utarbeidet nå undervisningen med sikte på denne eksamen.

Henriette Wulfsberg arbeidet etter denne planen ved sin skole. Men hun kom etter hvert fram til at skolen var for teoretisk og tok lite hensyn til spesielt kvinnelige anlegg. I 1889 foretok hun en reise for å studere pikeskolen i andre land, og stanset da i Brussel for å

gjennomgå et skolekjøkken kurs. De ideer hun lenge hadde arbeidet med, tok nå fastere form, og da hun reiste hjem, var hennes beslutning tatt. Hun ville innføre huslig økonomi som fag i ved sin skole. Senere var det flere pikeskoler som fulgte hennes eksempel og hun fikk opprettet en pikeskole i sin hjemby Drammen.

I loven om de høyere almueskoler av 1896 ble huslig økonomi opptatt som frivillige fag i den 4-årige middelskole, bygd på folkeskolens 5. klasse. De private pikeskoler som før den tid hadde innført faget, av passet det etter forholdene ved sine egne skoler i 9. eller 10. klasse eller i frivillige etterkurs.

Det var få kommuner som fulgte dette lovforslaget. I de kommuner som innførte faget, ble undervisningen nedlagt etter stortingsvedtaket av 1920 om 3 års middelskole, bygd på folkeskolens syvende klasse. En regnet med at det var tilstrekkelig at pikene hadde fått denne undervisningen i folkeskolen. Faget ble aldri obligatorisk i den høyere skole, heller ikke i den 3-årig realskolen av 1935.

Fortsettelsesskole/ framhaldsskole.

Flere kommuner hadde tilbud om husstellopplæring utover folkeskolen- 8.klasse/ fortsettelsesskole. Etter krigen ble det forslag om å gjøre 8.klasse framhaldsskolen obligatorisk. I 1946 ble det bestemt at den enkelte kommune kunne bestemme: «*at alle ungdommer i kommunen skal gå i framhaldskolen det første året etter at de slutter i folkeskolen - når de ikke får annen høyere utdanning.*» Husstell ble sentralt fag sammen med morsmål, arbeidsfag og samfunnslære. Tilbudene kunne variere fra 4 til 10 timer per uke. I noen kommuner var framhaldsskolen 2-årig. 9. skoleår var da frivillig. Det var stor forskjell på hvordan framhaldsskolen var ordnet. Dette førte med seg store variasjoner fra kommune til kommune - med hensyn til husstellopplæringen i framhaldsskolen.

Da 9-årig grunnskole ble innført, falt realskole og gymnas bort. I stedet fikk vi videregående skole med treårig allmennfaglig studieretninger og yrkesfaglige studieretninger med varierende innhold og varighet. En del av de videregående skolene har tilbud om grunnkurs i husstell. De tradisjonelle husmorskolene ble innlemmet i dette systemet. Etter 1 års grunnkurs i husstell eller sosial/helsefag fikk elevene ved enkelte skoler tilbud om 1 års utdannelse i omsorgsfag. De fikk da kompetanse som husmorvikar.

Fra høsten 1990 går alle tidligere tilbud ut. Grunnkurset skal nå hete: helse og miljø. Meningen er å få dette tilbygget til en 3-årig kompetansegivende utdanning.

Spesialundervisning.

I Norge var det særskolen ved Torshov i Kristiania som var først ute med pliktig undervisning i huslig økonomi. Der ble nemlig faget obligatorisk i 5., 6. og 7. jenteklasse i 1904. Faget hadde imidlertid vært på skolens program allerede fra 1893. Overlærer Lippestad innså klart hvilken oppdragene betydning dette faget hadde. Han var en praktisk mann som regnet med at elever som ikke kunne drive det til noe på den intellektuelle løpebane, godt kunne slå seg gjennom på det praktiske plan hvis de fikk

hensiktsmessig opplæring. Helga Helgesen satte undervisningen i gang også her og var i særskolen i 5 år.

Etter hvert fulgte andre spesialskoler etter. Spesialskolene har vært de første til å innføre husstell som et eget fag, for denne typen elever ofte trenger spesielt praktisk opplæring for å mestre sin hverdag, både i og utenfor skolen. Dette fortsatte også etter krigen, og skoler for blinde, døve, barn med talefeil, barn med tilpasningsvansker og lærevansker, hadde alle og har fortsatt husstell på programmet.

Med M74 var 9-årig skole blitt obligatorisk i Norge. 1976 fikk vi en felles lov som sikret elever med spesialpedagogisk behov samme rettigheter til opplæring i skolen i sitt nærmiljø som andre barn hadde. Lov om grunnskolen og spesialskolen ble samordnet. Det skjedde mye i skolen, og lærerne sto overfor store utfordringer.

Spesialundervisningen skulle i stor grad foregå på den enkelte skole, og det ble søkt B-timer til «integrerte elever». Men merkelig nok ble disse ekstra timene nesten uten unntak brukt til å styrke undervisningen i Norsk matematikk og engelsk.

Rektor Sissel Hofgaard Swensen ved Kongsberg daghjem og treningsskole hørte med til dem som hadde oppdaget hvilket redskap heimkunnskap var i spesialpedagogikken. Hun skrev lærebøker og artikler som gav ideer. Sammen med Manne Lidèn, som var leder for læremiddelsentralen for særskolen i Umeå i Sverige, samlet og redigerte hun stoff til en tipskatalog i heimkunnskap som kom ut i 1983.

Fra norsk side bevilget Grunnskolerådet midler til både utvikling og produksjon. Det ble en tykk innholdsrik samling. I 1989 ble den trykket opp nye tips, slik at boka er blitt enda fyldigere. Den trykkes nå opp når det er behov, og er å få fra grunnskolerådet.

På lokalplan har vi hatt lærere som gjennom heimkunnskap har hjulpet elever til en bedre hverdag. Et godt eksempel på dette er Helga Kalvø, som gjennom en årrekke arbeidet ved en spesialskole for evneveike i Trondheim.

Utdanningen

Behovet for lærere i huslig økonomi meldte seg for alvor etter 1890. Da ble husligøkonomi gjort til et frivillig fag i folkeskolen.

Dorthea Christensen og Henriette Wulfsberg tok våren 1891 initiativet overfor Stortinget for å få i gang kurs for lærerinner som ønsket å undervise i husdyr økonomi. De satte opp et detaljert budsjett for et 6 ukers kurs, og kom til en sum på kroner 1750. Stortinget bevilget enstemmig kroner 2000. Dette er opptakten til utdanning av lærere innenfor faget.

Det første Statens lærerinnekurs i huslig økonomi startet i januar 1892 på Kampen skole. Som Henriette Wulfsberg og Dorothea Christensen hadde foreslått, ble Helga Helgesen leder og lærer ved dette første Statens lærerinnekurs i huslig økonomi. Margrete Ebbesen fra Sandefjord og Sofia Møller fra Oslo underviste også ved dette kurset. 20 elever fra hele landet fullførte kurset.

Det ble holdt 8 slike kurs - 5 i Oslo, 1på Hamar, 1 i Bergen og 1 i Trondheim. Lengden på kursene ble etter hvert utvidet fra 6 uker til 5 måneder.

I tillegg til den statlige lærerinneutdanningen holdt Henriette Skjønberg Erken flere private kurs for skolekjøkkenlærerinner. Denne kursvirksomheten startet på Bonnevies pikeskole i Oslo, og hun flyttet den med seg til den meget kjente Dystingbo husmorskole på Hedmark. Denne utdanningen gikk fram til 1926.

Statens lærerindeskole

I 1908 kjøpte Landbruksdepartementet Øvre Stabekk gård, og Statens lærerindeskole i husstell var en realitet. Den startet sin virksomhet 20. juli 1909. Dine Larsen ble skolens første bestyrerinne. Det var 3 avdelinger ved skolen. Avdeling A var en 10 måneders utdanning for husstellærerinner og avdeling B var en 5 måneders utdanning for skolekjøkkenlærerinner. Det ble også opprettet en 5 måneders husmorskole, som skulle fungere som øvingsskole for avdeling A. Avdeling B brukte elever fra Stabekk folkeskole i sin øvingsundervisning. i 1921 ble avdeling B utvidet til 1 år.

Mange mente at avdeling B naturlig hørte til under Kirkedepartementet, men av praktiske grunner forble begge avdelinger under Landbruksdepartementet.

Lærerskolene.

I 1902 får vi en ny lov om lærerutdanning, og i denne loven er huslig økonomi et frivillig fag for kvinner. De som valgte dette faget, fikk det i tillegg til annen undervisning. Bare to lærerskoler -Levanger og Hamar startet opp med dette nye faget. Kursene ble av kort varighet, blant annet fordi tilbudet ikke ble benyttet av lærerinne elevene, som måtte ta denne undervisningen etter vanlig skoletid.

I 1923 innførte Volda lærerskole skolekjøkkenundervisning som tilbud til sine kvinnelige elever. Kjellaug Kårstad (senere Tjensvoll) var med fra starten som lærer, og det var mye på grunn av hennes store interesse og innsats og tapet blir populært med Volda lærerskole. Hun fikk senere god støtte i Erling Kristvik, som tiltrådte som rektor i 1930. Volda var den eneste allmennlærer- skolen i landet som holdt fast på dette faget i en lang periode. (1923 – 1941)

Volda lærerskole tilbød faget heimkunnskap senere som et valgfag 2 uketimer i 4. klasse på den 4-årige linjen ved skolen. Den 4-årig lærerskolen ved Volda opphørte i 1973.

Fra mange kanter ble det arbeidet for å få huslig økonomi/husstell innført som obligatorisk fag på lærerskolene. Helga Helgesen var blant dem som ivret for dette. Skolekjøkkenlærerindenes landsforening kom med flere framlegg til myndighetene om å styrke dette faget i allmennlærerutdanningen, og mange kvinneorganisasjoner støttet dette arbeidet.

Vi fikk ny lærerskolelov i 1938, men fremdeles er husstell et fag som de kvinnelige lærere kan få opplæring i. Mangelen på utdannede skolekjøkkenlærerinner hadde hele tiden vært stort. I 1950 opprettet staten en ny skole på Moldegård, som lå på Os ved Bergen. Her kunne allmennlærere få 1 års videreutdanning i heimkunnskap. Utdanningen ble

senere flyttet til Bergen, og ble en avdeling ved Bergen lærerhøgskole, med samme varighet og kompetanse.

Lov om forsøk i skolen av 1954 gjaldt også lærerskolene, som nå kunne prøve nye veier. Tromsø lærerskole startet i 1959 Kristiansand lærerskole i 1960 med utdanning i heimkunnskap. De hadde ulike tilbud til starten, men kom fram til en 1-årig spesiallinje. Disse linjene fortsatte etter at lærerskolene ble 3-årige lærerhøgskoler i 1975, og eksisterer også i dag.

I tillegg til de 1-årige linjene ved Bergen, Tromsø og Kristiansand har flere lærere prøver skoler ulike tilbud om heimkunnskap som halvårs eller kvartårs enheter. For å desentralisere lærerutdanningen ble det opprettet lærerhøgskole i Alta i 1979. Den har flere tilbud om husstell/ heimkunnskap: en 3-årig lærer fagutdanning i kost og miljøfag i likhet med den på Stabekk, en 1-årig linje for spesialutdanning i heimkunnskap og desentralisert opplæring i heimkunnskap for de nordligste fylker.

Liv Hjukse ved Tromsø lærerhøgskole har drevet desentralisert undervisning (¼ års enhet). Hun reiste rundt og ga praksis/rettledning ved elevenes egen skole - med påbygging og eksamen ved Tromsø lærerskole.

Lærerhøgskolene skal gi tilbud om fagdidaktiske kurs i heimkunnskap. De er obligatoriske for alle elver som ikke har ¼, ½ eller årsenhet i heimkunnskap. De har få timer og er personavhengig. Det har vært vanskelig å få kvalifiserte lærere til å undervise i heimkunnskap barnetrinnet. Det ser ut til at faget må bli obligatorisk i lærerhøyskolene for å få dekket dette behovet.

En undersøkelse som ble gjort i 1987 av Landslaget for lærere i heimkunnskap viste at det var få lærerskoler som tilbyr elevene opplæring i heimkunnskap.

Det har lenge vært arbeidet, særlig har Landslaget for lærere i heimkunnskap, vært aktiv for å få halvårsenheter på flere/alle lærerhøyskoler. En lærer med en slik halvårsenhet vil være kvalifisert til å undervise i faget på barnetrinnet.

I 1965 ble avdeling B på Stabekk lagt ned. Fra samme år ble undervisningstiden i pedagogikk økt ved avdeling A, slik at den ble lik undervisningstilbudet i faget ved allmennlærerskolene, og faglærere i husstell fikk kompetanse undervise i heimkunnskap fra 4.klasse i grunnskolen.

Tekst fra Inger Johanne Nossum.

På slutten av 50-tallet ble universitetsutdannelsen i husligøkonomi drøftet i Nordisk Ministerråd, og det ble laget en innstilling om felles høyere utdanning i de nordiske land.

Det ble foreslått 4 linjer: ernæringslære, husholdsteknikk, tekstillære og husholdsøkonomi. Studiene skulle kombineres med fastsatt praktisk utdanning og føre til nordisk husholdsvitenskapelig kandidateksamen.

Nordisk råd gjorde prinsippvedtak og opprettelse av denne utdanningen i 1962. Den 4. juni 1962 gav også det norske Storting enstemmig tilslutning til opprettelse av den

nordiske kostholdshøgskolen NHH, med foreløpig 4 linjer: 1. ernæringslinjen ved Universitetet i Oslo, 2. Tekstillinjen ved Chalmers tekniske høgskole i Gøteborg, 3. økonomilinjen til universitetet i Århus 4. husholdningsteknisk linje også universitet i Århus. Den planlagt linjen for familiekunnskap lagt til Finland kom ikke i gang. Stort sett er det bare ernærings linjen i Oslo og studier ved Stabekk husstellærerhøgskole som har betydd noe for oppbyggingen av en norsk universitetsutdanning.

Rektor Gunn. Skeie hadde arbeidet lenge for å få hovedfag til Stabekk lærerhøgskole, men hun ble pensjonist før det ble en realitet. Inger Johanne Nossum var den som hadde heimkunnskap i kollegiet, og det ble hun som ønsket de første hovedfagsstudentene velkommen i 1986.

Informasjonsarbeid og kurs.

Skolekjøkkenlærerinnenes landsforening/Landslaget for lærere i heimkunnskap har eksistert nesten like lenge som faget. Fra første stund har initiativrike, dyktige kvinner arbeidet for å fremme og styrke faget. I mange år hadde skolekjøkkenlærerinnene landsmøte hvert tredje år, i tilknytning til Norges lærerinneforbunds landsmøte. Senere hvert annet år, også etter at Norges lærerinneforbund gikk sammen med Norges lærerlag. I forbindelse med landsmøtene var det gjerne forelesninger og/eller korte kurs. Det var til stor nytte for medlemmene å komme til informasjons/oppfriskningskurs, og like viktig var det kollegiale samværet med utveksling av erfaringer.

Ved innføring av 9-årig skole ble det spesielt viktig med informasjon og oppdatering. Statens lærerkurs holdt utdanningskurs flere steder i landet. Statens lærerkurs arrangerte også kurs i samarbeid med LLH, blant annet 2 såkalte ressurslærerkurs på Stabekk. Skoledirektørene pekte ut 2 representanter fra hvert fylke til å delta på kursene, og disse skulle forplikte seg til å formidle sine kunnskaper til kommunene i sitt fylke.

Statens lærerkurs var en god samarbeidspartner, og direktør Aanund Tveitå og konsulent Gunhild Grøndalen var meget hjelpsomme med råd og bistand. Da Statens lærerkurs varte en hel uke, ble det mye stoff som skulle bearbeides. Her var Gunhild Grøndalen til stor hjelp med redigeringen, og hun sørget for fyldige kurs referat og distribuering av disse.

Noen ganger fikk LLH økonomisk støtte til sine kurs fra Sosialdepartementet, enten fra Statens ernæringsråd eller Helsedirektoratet. Sparebankforeningens kurs og materiale har vært til god hjelp for heimkunnskapslærere i deres undervisning.

Konsulenter.

Konsulent/inspektørfunksjonen startet allerede med Helga Helgesen, som fra 1917 til 1925 var Statens skolekjøkkeninspektør. Hun ble etterfulgt av Ågot Gundersen fram til 1927 da stillingen ble nedlagt. Hun fortsatte som deltidskonsulent til 1931, etterfulgt av Bergliot Grimm som var deltidskonsulent til 1936. Da ble det opprettet fast stilling som

Statens skolekjøkkenkonsulent, og skolekjøkkenlærerinnene Bergljot Svestad ble tilsatt. Hun hadde denne stillingen fram til 1956, da hun gikk av for aldersgrensen.

Stillingen ble ikke lyst ledig under utarbeidelsen av Stortingsmelding 61. En tid ble det en betjent med konstitusjon og ved en sekretærstilling. Kontoret var stengt 1959 til 1960. Skolekjøkkenlærerinnenes landsforening sendte stadig henvendelser om saken og var også til drøftinger i departementet. I mai 1960 ble stillingen endelig lyst ledig, etter at Berte Rognerud hadde hatt tatt saken oppe i grundig spørsmål i Stortinget 25.november 1959. Stillingen ble ikke besatt før ved nyttår 1961. Da begynte skolekjøkkenlærerinne Kari Knudsen som konsulent. Hun sluttet sommeren 1963. Skolekjøkkenlærerinne Marit Hadland ble tilsatt i 1964 og hun fungerte etter 1976. Stillingen ble ikke utlyst igjen.

Heimkunnskapsrådet som fra 1960 hadde hatt som oppgave å påse at heimkunnskap utviklet seg i tråd med statlige bestemmelser, ble avviklet i 1975. Da tok Grunnskolerådet - opprettet 1971 - over en del av heimkunnskapsrådets oppgaver. Det ble utlyst en konsulentstilling i de praktiske fagene, og formingslærer Paula Fure ble tilsatt i denne stillingen i Grunnskolerådet.

Det ble oppnevnt en fagplandebattgruppe med Liv Hjukse, Helga Birkeland og Inger Johanna Hoftun som medlemmer, sammen med konsulenten. Gruppen utarbeidet et fagplandebatthefte for heimkunnskap, som fikk stor betydning for faget. Etterspørselen etter dette heftet ble større enn for alle de andre fagene til sammen.

Under oppfølging av heimkunnskap i revidert mønsterplan M87, var Gunnlaug Kjøllesdal engasjert som konsulent i faget heimkunnskap i 2/5 stilling i Grunnskolerådets sekretariat i tiden 21. 5.86 til 31. 12. 87.

Hun har blant annet hatt ansvar for 2 landsomfattende kurs i heimkunnskap på barnetrinnet og 2 landsomfattende kurs for lærere på ungdomstrinnet, i samarbeid med Statens ernæringsråd om informasjonsheftet «Kost og ernæring» og kontakt med lærerutdanningsrådet for å styrke heimkunnskap i allmennlærerutdanningen.

Skolekjøkkeninspektør- fagrettledere - samlingsstyrere.

De store kommunene Oslo og Aker opprettet tidlig stillinger som skolekjøkkeninspektører, den første allerede i 1898. Det tok lang tid før andre kommuner fikk tilsvarende stillinger. Først etter andre verdenskrig ble det tilsatt skolekjøkkeninspektører også i andre store kommuner. Av kjente inspektører fra nyere tid kan vi nevne Gunn. Skeie i Oslo, Agnes Hornnes i Bergen og Anna Elisabeth Lie i Trondheim.

I flere kommuner ble det opprettet pedagogisksenter med fagrettleier i heimkunnskap, som avløste inspektøren. Mens inspektøren hadde hatt fast stilling, ble fagrettlederen tilsatt på åremål. Ordningen var som regel ½ post undervisning og ½ post som fagrettleier med vanlig lærerlønn.

Etter at mønsterplanen ble tatt i bruk, kan lærerråd ved skoler med flere lærere i samme fag velge en pedagogisk veileder både for teoretiske og praktiske fag. Slik også for heimkunnskap hvor pedagogisk veileder skal samordne undervisningen og kalles sammen fagseksjonen til jevnlige planleggingsmøter. Denne ordningen gjelder bare for ungdomsskolene, og fagrettlederen får godtgjøring i form av nedsatt lesetid for eksempel en time per uke.

Undervisningsrommene for heimkunnskap har mye verdifullt utstyr, og samlingen skal til enhver tid være intakt og i god stand. En må foreta fornying og innkjøp i takt med tidens krav for eksempel til elektrisk utstyr, servise og arbeidsredskaper. Mange kommuner har derfor en avtale med en eller flere samlingsstyrere ved hver skole. Disse blir lønnet etter en spesiell sats etter hvor mange undervisningskjøkken samlingsstyreren har ansvar for. Dette er en gammel ordning som har vært praktisert i folkeskolen, og i senere i barne - og ungdomsskolen.

Landslaget for lærere i heimkunnskap.

Det går ikke an å skrive 100 årsmelding om heimkunnskap uten å fortelle om den betydning landslaget har hatt for faget. Selv om navnet har skiftet, kan Landslaget for lærere i heimkunnskap feire 70 årsjubileum samtidig med fagets 100 årsjubileum. Laget ble stiftet i 1920. Det er en landsomfattende fag-/ interesseorganisasjon med lokallag rundt om i landet. Landslaget for lærere i heimkunnskap har vært rådgivende i mange sammenhenger når det gjelder utforming og forandring av faget. Det har virket som en pressgruppe på råd og utvalg oppnevnt av myndighetene. Laget har arbeidet for å styrke faget og gi det den plass i grunnskolen som det fortjener. Det har derfor vært viktig å holde kontakt med myndighetene og aktuelle organisasjoner. Laget har f.eks forsøkt å påvirke Departementet og Lærerutdanningsrådet til å styrke og bedre faglærerutdanningen i grunnskolen. Lagets viktigste oppgave er kontakt med medlemmene for informasjon og utveksling av erfaringer og ideer. To ganger i året blir det sendt ut melding til medlemmene. I tillegg sendes ut fyldige kursrapporter og annet relevant fagstoff.

Til vanlig blir det arrangert kurs med aktuelle emner annethvert år i forbindelse med årsmøtene. Midler fra Statens lærerkurs har gjort dette mulig. Noen ganger har laget fått støtte fra Sosialdepartementet gjennom Statens ernæringsråd og Helsedirektoratet.

Landslaget for lærere i heimkunnskap har vært interessert og aktivt med i utarbeidingen av lærebøker og innredning av faglokale. Flere av lagets medlemmer har skrevet lærebøker og fagplaner og utarbeidet ulike typer heimkunnskapsrom. Det har vært til hjelp for faget og faglærere at Landslaget har hatt lokallag i flere kommuner. Noen av disse har vært og er svært aktive og kreative, og de har betydd mye både lokalt og på landsplan, som f eks Trondheimslaget som går under navnet Trøndermafiaen.

LLH er tilsluttet Nordisk Samarbeidskomité for Husstellundervisning (NSH) og International Federation of Home Economics (IFHE). I jubileumsåret 1990 består styret av Inger Johanna Hoftun leder, Inger Ravlum nestleder, Laila Jervan kasserer, Anne Katrine Lundgård styremedlem, Audhild Knop styremedlem, Solveig Linge Stakkestad styremedlem. Det har betydd mye for faget heimkunnskap at LLH har hatt dyktige ledere og styremedlemmer. Laget har vært styrt av energiske, energiske, initiativrike kvinner med en usvikelig tro på at heimkunnskap kan hjelpe unge mennesker til en bedre hverdag. Blant mange framtredende ledere i senere tid kan vi nevne Ingeborg Eidseter, Helene Bleken og Else Fløtten.

Landslagets nåværende leder, **Inger Johanne Hoftun** har gjort en enestående innsats for heimkunnskapsfaget og for Landslaget gjennom 10 år. Hun har gode kunnskaper og allsidig erfaring fra undervisning. Det har vært en krevende periode for lederen og hennes styre i en turbulent tid for faget. Det har krevd mot å styrke og forhandle med departement, råd og utvalg, og hennes inn innsikt og evne til logisk tenkning har satt henne i respekt i de kretser. Inger Johanne Hoftun har vært en trygg og god leder for heimkunnskap lærere, og det skyldes mye hennes innsats at faget har fått en posisjon det har i dag.

I denne sammenheng må vi ikke glemme hennes gode medhjelper gjennom 10 år nestleder **Inger Ravlum**. Hun er en stillfarende medarbeider med stor arbeidsevne og lojalitet til faget og LLH. Hun har brukt mye av sin tid til papirarbeid for laget, søknader, svarbrev, undersøkelser og så videre. Med «løgne» vesen og sin sunne fornuft har hun satt sitt preg på styret og vært en fin representant for LLH. Tradisjonelt har kasserer og ansvarshavende for meldingen trukket tunge lass. De har lagt ned uvurderlig mye arbeid. **Inger Marie Aas** har i en årrekke stått for utgivelsen av meldebladene. Hun har sørget for en ny og mer tiltalende utgave med fyldigere stoff enn tidligere. I Trondheim har **Gerd Tomter Løvås** gjort et utmerket arbeid for faget. Hun har mot til å sette sine ideer om til praktisk tiltak. Hun har også evnen til å overføre noe av sin entusiasme til andre som har lyst til å fornye sin undervisning. Hun har en del av æren for at Trondheim lærerhøgskole gjennom gjennomførte en halvårsenhet i heimkunnskap 1987 – 1988. Skoleåret 1990 - 91 tilbyr skolen ¼ årsenhet - et viktig skritt mot bedre heimkunnskapsopplæring i barneskolen.

Undervisningsrom.

«Undervisningen i husstell er avhengig av formålstjenlige lokale, som må være ordnet slik at alle elever til enhver tid kan være beskjeftiget uten å gå i veien eller vente på hverandre.» Slik formulerte Helga Helgesen seg i sin håndbok for skolekjøkkenlærere– «Skolekjøkkenundervisningen» av 1928. Vi antar at hun skrev dette på bakgrunn av erfaring med provisoriske kjøkken i kjeller, klasserom og loftetasje slik vi har sett avbildet fra Sandefjord og Kampen for eksempel.

Med voksende interesse for faget kom behovet for hensiktsmessig undervisningsrom. Huslig økonomi var et helt nytt fag og skolen hadde fra før liten tradisjon i undervisning i

praktiske fag. En tok derfor ofte metodikken i naturfagundervisningen som eksempel og demonstrerte matlaging. En fikk forsøkskjøkken/laboratoriekjøkken som amfi med arbeidsplass for hver elev eller som hestesko med lærerens plass i midten. Disse ble gjerne brukt på første undervisnings- trinn (5.eller 6.kl). Senere gikk man over til gruppeundervisning i likhet med den vi har i dag. I gruppekjøkken var det ofte en amfiavdeling, hvor elevene satt under gjennom gjennomgangen.

Samtidig med skoleloven av 1936 som gjorde skolekjøkkenopplæring obligatorisk for piker i by-folkeskolen, ble det nedsatt en komite for planlegging av skolekjøkken. Den besto av Henriette Wenche nissen, Dina Larsen, Anne Helene Eriksen og Petra Kleppen. Den modellen komiteen kom fram til ble vanlig i årene framover, og er fortsatt i bruk, såkalte lamell eller I- kjøkken. Senere har det utviklet seg ulike modeller. En type som blir mye brukt, er det såkalte U- kjøkken med oppvaskbenken konsentrert til en langvegg med uttrukne arbeidsbenker med komfyr. En annen modell er hjørnekjøkken det med et gruppekjøkken i hvert hjørne. Til alle gruppekjøkken hører også garderobe, lagerrom, vaske avdeling og spiseplass. På ungdoms-skolene ble det ofte i tilknytning til kjøkkenet innredet et heimstellrom for opplæring i barne-, syke-, heimstell.

I forbindelse med Forsøksplanen ble det innredet aktivitetsrom i barneskolen uten skolekjøkken. Et slikt rom hadde plass for flere aktiviteter, og en del, gjerne langs en vegg, var innredet for undervisning i praktisk heimkunnskap. Det ble bedre arbeidsforhold og oversikt der en fikk trukket ut en arbeidsbenk, slik at elevgruppene arbeidet i et L-kjøkken.

Det er viktig for heimkunnskapsopplæringen å ha gode undervisningsrom. Kjøkkenet bør ligge så fritt at den ikke forstyrrer annen undervisning, og være fri for innsyn. Det er viktig med god belysning og ventilasjon. Lærerne trenger en god oversikt og da er det viktig at gruppene er greit plassert med god plass for utfoldelse. Gruppens arbeidsområde bør være så konsentrert at det er korte avstander feks mellom komfyr oppvask og arbeidsbenk. Nødvendig utstyr som fryser, kjøleskap og utstyrsskap bør være lett tilgjengelig.

Det er viktig at kjøkken og inventaret er tiltalende og i god stand. Servise og annet utstyr bør være tidsmessig og tilpasset elevene. Så langt økonomien tillater det skal en følge med i den tekniske utviklingen når det gjelder kjøkkenutstyr. Elevgarderoben skal være rommelig med eget toalett, og læreren må ha sin egen garderobe, gjerne med dusj.

Heimkunnskap omfatter mange emner og aktiviteter, og det er derfor gunstig å ha et eget rom, hvor elevene får praktisere annet husarbeid enn kjøkkenstell. Et heimstellrom kan dekke flere behov. Det egner seg utmerket til elevaktiviteter for eksempel i forbindelse med borddekking til selskap og fest. Heimkunnskap som gir glede og trivsel, og derfor er det viktig at omgivelsene innbyr til det.

Tanker omkring faget.

Heimkunnskap er kunnskap om hvordan en kan mestre sitt eget praktiske hverdagsliv. Det er et praktisk fag hvor elevene skal lære å omsette teori i praktisk hverdagsaktiviteter. Praktisk arbeid er like verdifullt som teoretisk arbeid. Kombinasjonen mellom teori og praksis gir mulighet for helhet i undervisningen, og heimkunnskap slik den er ment å fungere i dag, integrerer en mengde emner fra for eksempel naturfag og økonomi. Faget gir god sosial trening, da en har mer enn i noe annet fag driver gruppearbeid i praksis.

I vår tid når så mange heimer blir oppløst, er det mer nødvendig enn noen gang at elevene lærer å samarbeide og ta hensyn til hverandre. Det er viktig at gutter og jenter arbeider sammen i gruppene, og at en de kan samarbeide på tvers av ulike bakgrunn og ulike interesser. Dette er sosial trening som kan komme dem til gode senere i livet, privat og i arbeidslivet.

Med respekt for elevene og de kunnskapene og ferdigheter de trenger, må vi sørge for at vi får optimale forhold for heimkunnskapsundervisningen. Undervisningsrommene må være hensiktsmessige. Det skal være en arbeidsplass det hver elev så partene ikke så partiene må ikke være for store og det bør ikke være mer enn 3 - 4 elever i hver gruppe. Dersom elever med tilpasningsvansker og/eller funksjonshemninger er integrert, bør en kreve assistent.

Heimkunnskap gir gode muligheter for samarbeid med lærere i andre fag. I en tverrfaglig samarbeidsgruppe er derfor heimkunnskapslæreren en selvsagt medarbeider.

Faget har få timer til tross for at vi vet at det er det eneste faget elevene vil få bruk for hver dag resten av livet.

Etterord.

Vi har arbeidet oss gjennom en lang periode i norsk skoles historie 1890 til 1990. Vi har forsøkt å gi en enkel og nøktern framstilling av utviklingen av faget fra Dorothea Christensen og Helga Helgesen huslig økonomi fram til dagens heimkunnskapsundervisning.

Det har vært tidkrevende og arbeide seg gjennom den store stoffmengden, men vår interesse for faget har økt underveis. Vi håper at med vår framstilling, kan overføre denne interessen til andre.

Vi sitter igjen med en følelse av respekt og beundring for de personer som startet etter hele, og for dem som førte arbeidet videre.

Denne oversikten gjennom 100 år kan kanskje gi kunnskap og større forståelse for fagets historie og utvikling.

Vi har hentet stoff fra mange ulike kilder.

Trondheim i mai 1990

Eldbjørg Eggen